

ГІСТОРЫЯ

УДК 947.083.7(476)

М. М. Забайскі

АДНОСІНЫ БЕЛАРУСКАЙ САЦЫЯЛІСТЫЧНАЙ ГРАМАДЫ ДА ВЫБАРАЎ І ДЗЕЙНАСЦІ І І ІІ ДЗЯРЖАЎНАЙ ДУМЫ ў 1906—1907 гг.

Думская праблематыка выклікае прыкметную цікавасць даследчыкаў у апошнія гады. Тым не менш шэраг пытанняў, звязаных з работай Расійскага дарэвалюцыйнага парламента, у прыватнасці адносіны дзеячаў беларускага нацыянальнага руху да Думы, у літаратуры дакладна не асветлены. Часткова гэта тэма разглядалася ў працах М. В. Біча [1].

Ва ўмовах разгорнутага наступлення контррэвалюцыі, у час выбарчай кампаніі ў Дзяржаўную думу ІІ склікання, кіраўнікі БСГ пачалі выдаваць у Вільні новую, больш памяркоўную ў параўнанні з «Нашай доляй», газету «Наша ніва». Іван і Антон Луцкевічы разам з Аляксандрам Уласавым узначалілі рэдакцыю газеты, якая стала «генеральным штабам» усяго беларускага адраджэнскага руху [2]. У першым нумары ад 10 лістапада 1906 г. «Наша ніва» абвясціла, што будзе служыць «усяму беларускаму скрыўджанаму народу» і справе яго нацыянальнага адраджэння. Вылучалася задача дасягнуць таго, каб «усе беларусы, якія не ведаюць, хто яны ёсць, — зразумелі, што яны беларусы і людзі, каб пазналі свае правы». У гэтым жа нумары быў змешчаны артыкул «Выбары ў Дзяржаўную думу», з якога вынікала, што вырашэнне важнейшых сацыяльна-эканамічных пытанняў «Наша ніва» звязвала ўжо не з рэвалюцыяй, а з Дзяржаўнай думай [3]. «Дума не ашукае народ, — яна ўсё зробіць, каб споўніць народныя жаданні... дасць свабоду, лепшыя парадкі, зямлю, паложыць канец крыўдзе народнай» [4].

У матэрыялах «Нашай нівы» падкрэслівалася значнасць існавання І Думы, якая «назначыла многа новых законаў і пачала іх апрацоўваць, але яе разагналі і не далі скончыць гэту работу» [5]. Вялікія надзеі ўскладаліся на ІІ Думу, але ўвага акцэнтавалася перш за ўсё на ходзе выбарчай кампаніі з тым, каб ад Беларусі ў расійскі «парламент» трапілі сапраўдныя абаронцы працоўных. Менавіта для будучых выбарных у Думу ў газеце 22 снежня 1906 г. быў надрукаваны наказ, які, па сутнасці, з'яўляўся пра-

грамай паляпшэння становішча малазямельных і беззямельных сялян. Дэпутаты ў Думе павінны былі дабівацца: скасавання законаў, што не дазвалялі свабодна купляць і прадаваць зямлю; ліквідацыі цераспалосіцы «шнуроў» і сервітутаў («без крыўды для працуючых») у землекарыстанні сялян праз стварэнне фальваркавых або хутарскіх гаспадарак; увядзення мясцовага самакіравання ў воласцях, паветах і губернях і прадстаўлення асобага самакіравання для Беларусі з сеймам, выбраным усеагульным, роўным, тайным і простым галасаваннем; адмены ўскосных падаткаў і ўстанаўлення адзінага прагрэсіўнага падаходнага падатку; увядзення ўсеагульнай абавязковай бясплатнай адукацыі з забеспячэннем права і магчымасці вучыцца на роднай мове [6].

Выбарчую кампанію ў II Думу «Наша ніва» называла «перадвыбарнай вайной», якую развязалі мясцовыя «істинно-русские» і «істинно-польские» людзі. З нумара ў нумар пісалася, што чорная сотня, ці «істинно-русские», узурпіруюць уладу, цкуюць адзін народ на другі, рускіх на яўрэеў і палякаў, сілаю імкнуцца пасварыць усе народнасці, і, «прыдушыўшы кожны народ пасобку, завесці панаванне багаццяў і чыноўнікаў над усімі краямі, што да Расіі належаць». Падагульняючы шматлікія звесткі з месц, «Наша ніва» паведамляла, як ашуканствам даць зямлі правыя імкнуцца перацягнуць мужыкоў у свой лагер [7]. Так, з Навагрудскага павета пісалі, што чарнасоценныя газеты «Россия» і «Минское слово» абяцанні раздаюць то як «поп у царкве», то як «пісар у воласці». Але сяляне гэтых газет не чыталі, паколькі «не пісалі ў іх аб неабходнасці надзялення сялян зямлёй» [8].

У красавіку 1907 г. у Вільні з'явілася яшчэ адна крайнеправая газета «Морская волна». Карэспандэнты «Нашай нівы» не ўпусцілі «падзею» і тлумачылі, што «істинно-русские» ездзяць па вёсках, раздаюць «Морскую волну» і падманам, што яны стаяць за сялян, запісваюць апошніх у свой «Союз». На гэты конт «Наша ніва» пісала: «Такой бессаромнай газеты, як «Морская волна», у Вільні яшчэ не было. Яна цкуе адзін народ на другі, абвінавачвае ўсіх, хто хоць крыху стаіць за праўду» [9]. «Наша ніва» раіла сялянскім выбаршчыкам выбіраць «не ворагаў беларускага народа» і ў гэтай сувязі сцвярджала: «інакш чорныя сотні і ворагі народнай свабоды запануюць над усім нашым краем» [10].

З першага нумара «Наша ніва» выкрывала і сутнасць дзейнасці на Беларусі польскіх нацыяналістаў, якія «сеялі сварку і нянавісць паміж католікамі і праваслаўнымі беларусамі». Газета канстатавала, што ў выніку гэтага «няма адзінства сярод беларускіх сялян: адны пайшлі да «істинно-русских», другія — да «істинно-польских» людзей. А розніца паміж імі тая, што адны цягнуць у бок Масквы, другія — у бок Варшавы, а ўсе разам імкнуцца захапіць у свае рукі цёмны народ наш ды спакойна абдзіраць яго» [11].

Такім чынам, друкаваны орган БСГ даваў нарады сялянскім выбаршчыкам не паддавацца на агітацыю вялікарускіх шавіністаў і польскіх нацыяналістаў, а таксама тых, хто іх падтрымліваў у заходніх губернях.

На думку мясцовых карэспандэнтаў газеты, будучыя дэпутаты II Думы ад Беларусі павінны былі наведваць воласці і паветы, праводзіць сходы і «аб'яўляць, што яны будуць рабіць у Думе, таксама час ад часу дасылаць лісты выбаршчыкам, як гэта рабіў дэпутат I Думы Кандрашук» [12].

У ходзе выбарчай кампаніі кіраўнікі БСГ заклікалі сялянскіх выбаршчыкаў падтрымліваць «мужыкоў-сацыялістаў», аднаццаць з гарадскімі і не прапускаць у Думу памешчыкаў [13]. У нумары ад 25 студзеня 1907 г. у газеце паведамлялася, што выбаршчыкі па воласцях і гарадах галасуюць за прагрэсіўных людзей, «мужыкоў-сацыялістаў — людзей разборных, якія добра разумеюць, якой дарогай неабходна крочыць, каб вывесці народ да свабоды і справядлівых парадкаў» [14].

Выступаючы супраць заяў чарнасоценцаў, што яўрэі жывуць і багацеюць за кошт працоўнай беднаты, «Наша ніва» не раз звярталася да апісання цяжкага становішча яўрэйскіх рабочых у гарадах і мястэчках Беларусі і адзначала, што «яўрэі, за выключэннем жмені багацеляў, жывуць яшчэ горш, і наша працоўная бедната павінна не «граміць» яўрэйскіх бедалаг-рабочых, а разам з імі дабівацца лепшага жыцця» [14]. Газета заклікала выступаць адзіным фронтам на выбарах супраць памешчыкаў і заўважала, што «з месца лепш пасылаць у Думу жыда з галавой чым безгалавага хрысціяніна, хоць і дзядзьку роднага» [14].

Непрыязныя адносіны да памешчыкаў тлумачыліся і тым, што яны ўмела выкарыстоўвалі сваю колькасную перавагу, дараваную выбарчым законам, уплыў на сялянскіх выбаршчыкаў і праводзілі у Думу тых дэпутатаў, якія не ўздымалі зямельную праблему. У паведамленні аб выніках выбараў у Віцебскай губерні з жалем падкрэслівалася, што «мужыцкія выбаршчыкі паслухалі паноў і ксяндзоў, і большая іх частка, злучыўшыся з памешчыкамі, правяла ў Думу Я. П. Быкава, Ф. І. Петрачэнку і Э. А. Казарыча (членаў «РОС»), якія не будуць клапаціцца аб лепшым жыцці для ўсяго народу» [15].

І ўсё ж «Наша ніва» разлічвала на тое, што частка сялянскіх дэпутатаў ад Беларусі, якая прайшла як правая, у Думе далучыцца да трудавікоў. У дзень адкрыцця Дзяржаўнай думы II склікання газета вітала дэпутатаў і выказвала спадзяванні на іх плённую працу на карысць працоўных [16].

БСГ працягвала і нелегальную дзейнасць. У канцы 1906 — першай палове 1907 г. было выдадзена некалькі падпольных брашур і лістовак рэвалюцыйна-дэмакратычнага зместу: «Гутарка аб

тым, куды мужыцкія грошы ідуць», «Забастоўка», «Чы будзе для ўсіх зямлі» ды інш. [17].

Разглядаючы аграрнае пытанне ў час работы II Дзяржаўнай думы, «Наша ніва» неаднаразова адзначала, што ў Беларусі казённай, удзельнай, манастырскай, царкоўнай і касцельнай зямлі так мала, што задаволіць ёю патрэбы сялян было немагчыма. У сувязі з гэтым яна падвяргала крытыцы пазіцыю думскіх дэпутатаў ад памешчыкаў Беларусі, якія «частавалі беднату толькі гэтай зямлёй» і стаялі за недатыкальнасць памешчыцкага землеўладання. Газета заклікала зямлю браць «дзе выпадае, і прымусам ад памешчыкаў» [18]. У нумары ад 18 мая быў надрукаваны «Праект зямельнай рэформы», прапанаваны ў Думе літоўскімі сацыял-дэмакратамі.

Цэнтральны орган беларускага адраджэнскага руху пільна сачыў за выступленнямі ў Думе дэпутатаў ад Беларусі, на яго старонках рэгулярна змяшчаліся вытрымкі з прамой трудавикоў, кадэтаў, сацыял-дэмакратаў, выбраных ад іншых рэгіёнаў Расіі. «Але аб нашым краі, — пісала «Наша ніва», — не ўпамянуў ні адзін дэпутат. Ніхто не сказаў аб тым, як цяжка жывецца народу ў Беларусі, што неабходна для нашага краю». Газета абуралася паводзінамі мінскіх сялянскіх дэпутатаў В. М. Мельніка і П. Ф. Грудзінскага, якія яшчэ далей пайшлі за правымі, і бяздзейнасцю гродзенскіх дэпутатаў. «Наша ніва» паведамляла, што дэпутаты ад Украіны аб'ядналіся ва «ўкраінскую трудавую грамаду», выдаюць газету і падтрымліваюць цесныя сувязі са сваімі выбаршчыкамі. «А нашы? — тлумачылася ў ёй, — не маюць нічога агульнага з тымі людзьмі, хто паслаў іх у Думу пастаяць за наш край». І з жалем заключыла: «Праўду, відаць, кажуць, што народ беларускі найцяжнейшы ды найбольш прыбіты: такіх ён і дэпутатаў выбраў» [18].

24 лютага ў «Нашай ніве» быў надрукаваны артыкул «Зямельная справа ў Новай Зеландыі», у якім увага акцэнтавалася на тым, што гэтай зямлёй упраўляе Рада з народных дэпутатаў, выбраных агульным, простым, поўным і тайным галасаваннем без розніцы веры, народнасці і полу. Тут жа быў змешчаны артыкул «Дума і народ», у якім праводзілася параўнанне паўнамоцтваў членаў Рады ў Новай Зеландыі і дэпутатаў Расійскай думы. У гэтым выпадку «Наша ніва» падводзіла чытачоў да разумення таго, што народ павінен заваяваць уладу і перадаць яе Народнай Радзе, над якой не будзе цара, міністраў, Дзяржаўнага Савета [16].

Можна канстатаваць, што выбарчая кампанія ў II Дзяржаўную думу знайшла грунтоўнае асвятленне на старонках «Нашай

нівы». Супрацоўнікі рэдакцыі і карэспандэнты з месца рабілі шмат для таго, каб беларускае сялянства знайшло правільны выбар пры вылучэнні ўпаўнаважаных і выбаршчыкаў, не прапуськалі ў іх лік «істинно-русских» і «істинно-польских» людзей, асабліва памешчыкаў. Газета заклікала яднацца на выбарах з гараджанамі. Яна ўскладала вялікія спадзяванні на Думу ў справе вырашэння аграрнага пытання, і гэтыя надзеі перадаваліся сялянству. Як вынік — на старонках газеты друкаваліся шматлікія прыгаворы сялян, якія былі накіраваны ў Дзяржаўную думу. Вось тэкст аднаго з іх: «Мы, што ніжэй паставілі подпісы 35 сялян Сычоўскага сельскага таварыства, Брэсцкага павета Гродзенскай губерні 17 красавіка на сельскім сходзе паставілі 1) мы ад шчырага сэрца верым Дзяржаўнай думе; 2) калі наступіць час, падтрымаем яе ўсімі нашымі сіламі». Аналагічны прыгавор паслалі ў Думу 29 сялян Стаўскага сельскага таварыства таго ж павета [19].

«Наша ніва» пісала, што на выбарах у Расіі праходзяць у Думу дэпутаты-сацыялісты, якія стаяць за народную свабоду. Яна з жалем паведамляла, што ад Беларусі, Польшчы і Заходняй Украіны выбралі членаў ці прыхільнікаў правых партый, польскіх нацыяналістаў, святароў, якія «не будуць стаяць за лепшую долю для працоўнага народа» [7].

Рэдакцыя «Нашай нівы» і яе супрацоўнікі зразумелі, што ва ўмовах існавання царскай манархіі і II Дума наўрад ці вырашыць галоўныя пытанні грамадска-палітычнага жыцця краіны. У гэтай сувязі ў некаторых артыкулах у першай палове 1907 г. газета заклікала да яе звяржэння і ліквідацыі памешчыцкага землеўладання. Практычна той ж настрой панавалі ў сценах Думы. Царызм быў гатовы да такога павароту падзей.

З месцаў у сталіцу пасылаліся тэлеграмы манархічных партый і саюзаў з патрабаваннем яе рэзгону. Такая тэлеграма на імя П. А. Сталыпіна была накіравана ад «рускай» грамадскасці Мінска [20]. Епіскап Мінскі Міхаіл разаслаў тэлеграмы па сваёй епархіі ў сувязі з магчымым роспускам Думы наступнага зместу: «Яднайцеся, рускія людзі, яднайцеся, святары, рыхтуйцеся са сваімі духоўнымі дзецьмі даць энэргічны адпор ваўкам у авечай скуры, якія называюць сябе прагрэсіўнымі людзьмі і імкнуцца прарвацца да ўлады і гаспадарыць у краіне на сваю карысць» [21].

1 чэрвеня 1907 г. П. А. Сталыпін запатрабаваў пазбавіць дэпутацкіх паўнамоцтваў усю сацыял-дэмакратычную фракцыю (55 членаў Думы) па абвінавачванні ў дзеяннях, прадугледжаных 1-й часткай 102 артыкула «Крымінальнага кодэкса», а ў адносінах да 16 дэпутатаў — дазволу на арышт. Дума прапанавала

стварыць камісію з 32 чалавек для разгляду справы, што адтэрміноўвала заключэнне да 4 чэрвеня. Урад і Мікалай II не пажадалі дачакацца адказу на свой ультыматум. Паводле ўказа ад 3 чэрвеня 1907 г. Дзяржаўная дума II склікання была распушчана.

ЛІТАРАТУРА

1. Нарысы гісторыі Беларусі. Мн., 1994. Ч. 1. С. 416—422; Гісторыя Беларусі (канец XVIII ст. — 1917 г.). Мн., 1998.

2. Луцкевіч А. За дваццаць пяць гадоў (1903—1928): Успаміны аб працы першых беларускіх палітычных арганізацый. Беларуска-сацыялістычная грамада. Вільня, 1928. С. 37—38.

3. Наша ніва. 1906. 10 ліст.

4. Наша ніва. 1907. 18 лют.

5. Наша ніва. 1907. 6 крас.

6. Наша ніва. 1906. 22 снеж.

7. Наша ніва. 1907. 11 лют.; 13 крас.

8. Наша ніва. 1907. 13 крас.

9. Наша ніва. 1907. 20 крас.

10. Наша ніва. 1906. 24 ліст.

11. Наша ніва. 1907. 23 крас.

12. Наша ніва. 1907. 2 лют.

13. Наша ніва. 1907. 25 студз.

14. Наша ніва. 1907. 7 мая.

15. Наша ніва. 1907. 18 лют.

16. Наша ніва. 1907. 24 лют.

17. Біч М. В. Барацьба за нацыянальнае адраджэнне // Нарысы гісторыі Беларусі. Мн., 1994. Ч. 1. С. 419—420.

18. Наша ніва. 1907. 18 мая.

19. Наша ніва. 1907. 11 мая.

20. Могилёвский вестник. 1907. 14 марта.

21. Северо-западный голос. 1907. 13 апр.

SUMMARY

The attitude of the Central Organ of the Belarusian National Movement of the newspaper "Nasha Niva" towards the electoral company to the activities of the State Duma of Russia in 1906—1907 is analysed. The author came to the conclusion that "Nasha Niva" set its hopes upon the Duma in decision of an agrarian question.